

İlkokul ve Ortaokul Çağında Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilere Karşı Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Tutumlarının İncelenmesi *

Murat Gümüş **
Şırnak Üniversitesi

Çetin TAN***
Siirt Üniversitesi

Özet

Araştırmanın amacı ilkököl ve ortaokul çağındaki normal gelişim gösteren öğrencilerin kaynaştırma eğitimi kapsamında kendileri ile aynı sınıfı paylaşan özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının belirlenmesidir. Araştırmanın evrenini, Şırnak İl ve İlçelerinde kaynaştırma eğitimi yapılan okullarda okuyan normal gelişim gösteren öğrenciler; örneklemini ise Şırnak merkez ile Cizre, Silopi ve İdil ilçelerindeki ikişer ilkököl ve ikişer ortaokuldaki kaynaştırma sınıflarında okuyan normal gelişim gösteren 1330 öğrenci oluşturmaktadır.

Normal gelişim gösteren öğrencilerin sosyo-ekonomik durumlarına ait veriler, sosyo-ekonomik düzeyi belirleme anketi kullanılarak elde edilmiştir. Normal gelişim gösteren öğrencilerin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarını ölçmek için ise Çifci (1997) tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Etkinlik Tercih Formu" kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda genel olarak tüm bulgular değerlendirildiğinde cinsiyet, sınıf düzeyi ve baba eğitim durumu değişkenlerinin farklı olmasının, normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılaşmaya yol açtığı; ancak anne eğitim durumu, ailedeki birey sayısı, ekonomik düzey, ailede engelli birey bulunma ve çevresinde engelli birey bulunma değişkenlerinin normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılaşmaya yol açmadığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kaynaştırma, Özel Gereksinimli Öğrenciler, Normal Gelişim Gösteren Öğrenciler, Tutum

An Investigation of primary and Middle School Students' Attitude Toward Inclusive Students

Abstract

This study aims to determine the attitudes of normal-progress students at primary or middle schools age towards students with special needs, who share a common class within an inclusive education. The population of the research includes regular students who study at schools which have inclusion classes in Şırnak Province and its districts, while the sample consists of 1330 regular students studying at inclusive classes two of each the primary and secondary schools in Şırnak Province and its districts; Cizre, Silopi and Idil.

The data belonging to socio-economic status of regular students obtained by using the "Socio-Economic Level Scale". On the other hand, in order to measure the attitudes of normal students towards students with special needs "Activity Preference Form" which adapted in Turkish by Çifci (1997) was used.

At the end of the study, when all the findings are evaluated together it is seen that the variables being different such as; gender, grade level and father educational status cause a meaningful

* Bu çalışma Yrd.Doç. Dr. Çetin Tan danışmanlığında Murat Gümüş tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinin bir kısmından hazırlanmıştır.

** Öğr.Gör.Şırnak Üniversitesi, Cizre Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmetler ve Danışmanlık Bölümü, Cizre-Şırnak, muratgumus@siirnak.edu.tr

*** Yrd.Doç. Dr., Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Siirt

İlkokul ve Ortaokul Çağında Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilere Karşı Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Tutumlarının İncelenmesi

differentiation in the attitudes of the regular students towards students with special needs, however, the variables such as; mother educational status, the number of the family members, the economic conditions, having a neighbouring handicapped individual or a handicapped member in the family don't cause any meaningful differentiation.

Key Words: Inclusion , students with special needs,normal- progress students, attitude

Giriş

Özel gereksinimli bireylerin gereksinimlerinin karşılanması için sağlık, bakım ve eğitim alanlarında tarih boyunca çeşitli yöntem ve teknikler uygulanmıştır. Eğitim alanında da özellikle son yüzyılda, özel gereksinimli bireylerin eğitim ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı konusunda hem çeşitli akademik çalışmalar yapıldığı hem de zaman zaman farklı yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. 19.yüzyılın sonlarına doğru, özel eğitim gereksinimi olan bireyler için geliştirilen özel sınıf ve özel eğitim programları başlangıçta bu bireylerin eğitimi için yapılan büyük bir devrim olarak değerlendirilmiştir. Ancak özel sınıf veya özel okul ortamlarında özel eğitim programları uygulandıkça; engelli bireylerin sadece okul veya sadece özel eğitim sınıflarında eğitilmelerinin onları toplumdan izole ettiği görülmüştür. Bu gerçeğin fark edilmesi ile engelli bireylerin toplumdaki diğer bireylerle birlikte yaşamayı öğrenmesi ve toplumsallaşması düşüncesi ortaya çıkmıştır (Metin, 2011:89). Bu düşünceye göre engelli bireyler, kendilerinde barındırdıkları potansiyelleri en çok, kaynaştırma yapılan ortamlarda ortaya çıkarabileceklerdir. Peki kaynaştırma eğitimi nedir? Onu diğer özel eğitim yöntemlerinden ayıran özellikleri nelerdir?

Engelli çocukların eğitsel yerleştirmelerinde, ayırıştırma ve kaynaştırma olarak iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Kaynaştırma, gerektiğinde sınıf öğretmeni veya engelli öğrenciye özel eğitim uzmanları tarafından destek özel eğitim hizmetleri sağlanması koşuluyla engelli öğrencilerin bireysel özellikleri göz önünde bulundurularak normal eğitim ortamında, normal gelişim gösteren yaşlarıyla birlikte eğitilmeleridir ve en az kısıtlayıcı çevreyi uygun görür (Kaya, 2003;akt.Gül, 2014:66). Kaynaştırma eğitimi başka bir tanım da, 'Engelli ve normal gelişim gösteren çocukların uygun eğitim programları ve düzenlemeleri içinde birleştirilmesidir.' şeklinde tanımlanmıştır. Yine başka bir tanıma göre 'Özel gereksinimli olan bireylerin gereksinim tipine, derecesine ve kullanılacak kaynakların tanıdığı olanaklara bağlı olarak, mümkün olduğunca normal okul programlarına yerleştirilmeleri ve yaşlıları ile eşit eğitim koşullarında birlikte eğitilmeleri sürecidir (Metin, 2011:90).

Milli Eğitim Bakanlığının 2014'te yayımlandığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri yönetmeliğinde ise 'Kaynaştırma uygulamaları özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin akranlarıyla karşılıklı etkileşim içinde bulunmalarını sağlamak ve eğitim amaçlarını en üst düzeyde gerçekleştirmek için geliştirilmiş eğitim ortamlarında yürütülür' (Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği, 2014). ifadesi ile kaynaştırma eğitiminin engelli bireyin, hem akranlarıyla **bütünleşmesine** hem de normal gelişim gösteren öğrencilerin faydalandığı eğitim imkanlarından engelli çocukların da faydalandırılmasına vurgu yapmıştır.

Kaynaştırma eğitiminin uygulaması sürecinde önemli etkenlerden olan, bu araştırmanın da konusunu oluşturan, normal gelişim gösteren öğrenciler olduğu

*İlkokul ve Ortaokul Çağında Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilere Karşı
Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Tutumlarının İncelenmesi*

görülmektedir. Normal gelişim gösteren öğrencilerin tutumlarının, ailelerinden bağımsız olmadığı görülmektedir. Normal gelişim gösteren öğrencilerin ve ailelerin kaynaştırma uygulamasına dönük bilgilendirilmeleri, bu bilgileri içselleştirmeleri kaynaştırma uygulamasının başarılı olmasını sağlayacaktır. Bu bilgilendirme ve içselleştirmenin sağlanmadığı bir durumda, hazırlanan öğretim programlarından, fiziksel ortamlardan verim elde edilmesi mümkün görünmemektedir. Bu çalışma neticesinde ülkemizdeki özel eğitim ve kaynaştırma alanlarında yapılmış olan akademik çalışmalar ve Milli Eğitim Bakanlığı ve diğer kurumların bu konuda yaptıkları uygulama çalışmalarından sonra, normal gelişim gösteren öğrencilerin kaynaştırma eğitiminde aynı sınıfları paylaştıkları özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları ortaya çıkarılmaya çalışılmış, bu tutumların belirlenmesinde cinsiyet durumuna, sınıf düzeyine, ailelerin ekonomik durumlarına, çevrelerinde engelli bireylerin bulunup bulunmama durumuna, annelerinin eğitim durumlarına, babalarının eğitim durumlarına, ailedeki birey sayısına, ailelerinde engelli birey bulunup bulunmaması durumlarına göre anlamlı bir farklılık oluşup oluşmayacağı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu konuya ilişkin bilimsel veriler ortaya konulmaya çalışılmış, yorumlanmış ve en sonunda kaynaştırma eğitimi uygulamalarında görülen aksaklıklar dile getirilmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma betimsel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Betimsel tarama modeli; bir grubun belirli özelliklerini belirlemek için verilerin toplanmasını amaçlayan çalışmalardır. Karasar'a göre genel tarama modeli, çok sayıda bireyden oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 2010).

Evren

Araştırmanın evreni, 2014-2015 öğretim yılında Şırnak İl ve İlçelerinde kaynaştırma eğitimi yapılan ilk okulların 3. ve 4.sınıflarında okuyan ve Ortaokul 5.,6.,7., ve 8. Sınıflarında okuyan tüm normal gelişim gösteren öğrenciler oluşturmaktadır. Evrende kaynaştırma eğitimi yapılan okul ve sınıf sayısı fazla olduğundan veri elde etmek amacıyla evrenden örneklem alma yoluna gidilmiştir. Basit seçkisiz örneklem yoluyla Şırnak merkez ile Cizre, Silopi ve İdil ilçelerinde, kaynaştırma eğitiminin yapıldığı ikişer ilkokul ve ikişer ortaokulun kaynaştırma sınıflarında okuyan, normal gelişim gösteren 1330 öğrenci seçilmiştir. Basit seçkisiz örneklem, her bir örneklem birimine eşit seçilme olasılığı vererek seçilen birimlerin örnekleme alındığı örneklem türüdür. Bu örneklem türünde evrendeki tüm bireylerin seçilme olasılığı aynıdır ve bir bireyin seçimi diğer bireylerin seçimini etkilememektedir (Büyüköztürk ve ark.,2014:85).

Veri Toplama Aracı, Verilerin Toplanması

Şırnak ili ve Cizre, Silopi ve İdil ilçelerindeki ikişer ortaokul ve ilkokulda bulunan 48 kaynaştırma sınıfında okuyan, 1330 normal gelişim gösteren öğrenciye Sosyo-Ekonomik Düzey Belirleme Formu ve 'Etkinlik Tercih Formu araştırmacı tarafından 2015 yılı Mart ve Nisan aylarında sınıflarda uygulanmıştır. Bacanlı (1997) tarafından geliştirilen ve bölge ve günümüz koşulları doğrultusunda

*İlkokul ve Ortaokul Çağında Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilere Karşı
Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Tutumlarının İncelenmesi*

güncellenen Sosyo-Ekonomik Düzey Belirleme Formu, yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne ve babanın eğitim durumları, ailelerdeki birey sayısı, ailede ve çevrede engelli birey bulunma durumu gibi bağımsız değişkenleri belirlemeye dönük 19 sorudan oluşmaktadır. Ancak bu sorulardan araştırmanın amacı doğrultusunda belirlenen 8 soruya verilen cevaplar, veri olarak kullanılmıştır.

Normal gelişim gösteren öğrencilerin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarını ölçmek için ise Siperstein (1980) tarafından geliştirilen ve Çifçi (1997) tarafından Türkçeye uyarlanan ve 15 maddeden oluşan "Etkinlik Tercih Formu" kullanılmıştır. 4'lü Likert tipi yapıya sahip olan ölçekte yer alan her maddenin 4 cevabı bulunmaktadır. Verilen cevaplar "Çok Hoşlanırım=4", "Hoşlanırım=3", "Hoşlanmam=2" ve "Hiç Hoşlanmam=1" olacak şekilde puanlandırılmıştır. Puanın düşük olması normal gelişim gösteren öğrencilerin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik olumsuz tutuma sahip olduklarını; puanın yüksek olması ise normal gelişim gösteren öğrencilerin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik olumlu tutuma sahip olduklarını göstermektedir. Dörtlü likert seçeneklerine uygun olarak aritmetik ortalamaların anlamlandırılabilmesi amacıyla değerlendirme aralıkları hesaplanmıştır. Buna göre; 1.00 – 1.75 aralığı "hiç hoşlanmam". 1.76 – 2.50 aralığı "hoşlanmam". 2.51 – 3.25 aralığı "hoşlanırım". 3.26 – 4.00 aralığı "çok hoşlanırım" seçeneklerine karşılık gelmektedir. Araştırmada kullanılan ve 8 sorusuna verilen cevaplar veri olarak kullanılan 19 soruluk Sosyo ekonomik düzey belirleme anketi araştırmanın amacına uygundur. Cevapları veri olarak kullanılan 8 sorunun dışındaki sorulara verilen cevapların da başka çalışmalarda kullanılması düşünülmektedir.

Verilerin Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen veriler SPSS paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde betimsel istatistiklerden frekans (f), yüzde (%), ortalama ($\bar{X}$), Standart sapma (ss) kullanılmış ve elde edilen verilerin daha iyi anlaşılması için betimsel istatistik (f, %, $\bar{X}$) tablolarına yer verilmiştir.

Normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının, cinsiyetlerine ve çevrelerinde engelli birey olma durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla t-testi kullanılmıştır. Normal gelişim gösteren öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf düzeylerine ve babalarının eğitim düzeylerine göre oluşturulan grupların tutumlarının ortalamaları, ilişkisiz örneklem için kullanılan tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Ayrıca birimler arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla LSD testi kullanılmıştır.

Normal gelişim gösteren öğrencilerin, anne eğitimi ve birey sayısı değişkenlerine göre, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır. Normal gelişim gösteren öğrencilerin ailelerinde engelli birey olma durumlarına göre, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını ortaya koymak için ise Mann-Whitney U testinden yararlanılmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Tanımlayıcı Özellikleri

Araştırmaya Şırnak ili ve Cizre, Silopi ve İdil ilçelerinde kaynaştırma eğitimi yapılan ikişer ilkokul ve ikişer ortaokuldaki kaynaştırma sınıflarında okuyan

İlkokul ve Ortaokul Çağında Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilere Karşı Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Tutumlarının İncelenmesi

1330 normal gelişim gösteren öğrenci katılmıştır. Katılan öğrencilerin cinsiyetlerine, sınıf düzeylerine, babalarının öğrenim durumlarına, annelerinin öğrenim durumlarına, ailedeki birey sayılarına, ailelerinin ekonomik durumlarına, ailelerinde ve çevrelerinde engelli öğrenci bulunup bulunmama durumlarına ilişkin bilgiler tasnif edilerek aşağıda tablolar halinde sunulmuştur.

Araştırmaya katılan normal gelişim gösteren öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. *Öğrencilerin Cinsiyet Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları*

Cinsiyet	f	%
Kız	664	49.9
Erkek	666	50.1
Toplam	1330	100.0

Tablo 8’de araştırmaya katılan normal gelişim gösteren öğrencilerin cinsiyetlerine bakıldığında, öğrencilerin 664’ünün (%49.9) kız ve 666’sının (%50.1) ise erkek öğrencilerden oluştuğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan normal gelişim gösteren öğrencilerin sınıf düzeylerine göre dağılımları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. *Öğrencilerin Sınıf Düzeyi Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları*

Sınıf Düzeyi	f	%
3.sınıf	207	15.6
4.sınıf	219	16.5
5.sınıf	283	21.3
6.sınıf	226	17.0
7.sınıf	219	16.5
8.sınıf	176	13.2
Toplam	1330	100.0

Tablo 9 incelendiğinde, öğrencilerin 207’sinin (%15.6) 3.sınıf, 219’unun (%16.5) 4.sınıf, 283’ünün (%21.3) 5.sınıf, 226’sının (%17.0) 6.sınıf, 219’unun (%16.5) 7.sınıf ve 176’sının ise (%13.2) 8.sınıfta öğrenim gördüğü görülmektedir.

Araştırmaya katılan normal gelişim gösteren öğrencilerin babalarının eğitim düzeylerine ilişkin dağılım Tablo 10’da görülmektedir.

Tablo 10. *Öğrencilerin Baba Eğitimi Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları*

Baba Eğitim Düzeyi	f	%
Hiçbir okul mezunu değil	326	24.5
İlkokul mezunu	536	40.3
Ortaokul/lise mezunu	330	24.8

İlkokul ve Ortaokul Çağında Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilere Karşı Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Tutumlarının İncelenmesi

Yüksekokul mezunu	138	10.4
Toplam	1330	100.0

Tablo 10 incelendiğinde, 326 (%24.5) öğrencinin babasının hiçbir okul mezunu olmadığı, 536 (%40.3)'ünün ilkökul mezunu olduğu, 330 (%24.8)'ünün ortaokul/lise mezunu olduğu ve 138 (%10.4) öğrencinin babasının ise yüksek okul mezunu olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan normal gelişim gösteren öğrencilerin annelerinin eğitim düzeylerine ilişkin dağılım Tablo 11'de görülmektedir.

Tablo 11. Öğrencilerin Anne Eğitimi Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Anne Eğitim Düzeyi	f	%
Hiçbir okul mezunu değil	757	56.9
İlkokul mezunu	389	29.2
Ortaokul/lise mezunu	139	10.5
Yüksekokul mezunu	45	3.4
Toplam	1330	100.0

Tablo 11 incelendiğinde, 757 (%56.9) öğrencinin annesinin hiçbir okul mezunu olmadığı, 389 (%29.2)'ünün ilkökul mezunu olduğu, 139 (%10.5)'ünün ortaokul/lise mezunu olduğu ve 45 (%3.4) öğrencinin annesinin ise yüksek okul mezunu olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan normal gelişim gösteren öğrencilerin ailelerindeki birey sayısı dağılımları Tablo 12'de verilmektedir.

Tablo 12. Öğrencilerin Ailedeki Birey Sayısı Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Ailedeki Birey Sayısı	f	%
8 kişi ve daha fazla	607	45.6
6-7 kişi	468	35.2
4-5 kişi	205	15.4
3 kişi ve daha az	50	3.8
Toplam	1330	100.0

Tablo 12 incelendiğinde, 607 (%45.6) öğrencinin ailesindeki birey sayısının 8 kişi ve daha fazla, 468 (%35.2)'inin 6-7 kişi, 205 (%15.4)'ünün 4-5 kişi ve 50 (%3.8) öğrencinin ise ailesindeki birey sayısının 3 ve daha az kişiden oluştuğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan normal gelişim gösteren öğrencilerin ortalama aylık gelirlerine ilişkin dağılımları Tablo 13'te sunulmuştur.

Tablo 13. Öğrencilerin Ortalama Aylık Geliri Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

İlkokul ve Ortaokul Çağında Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilere Karşı Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Tutumlarının İncelenmesi

Ekonomik Düzey	f	%
500 TL'den az	312	23.5
500-750 TL	221	16.6
750-1000 TL	303	22.8
1000-1500 TL	175	13.2
1500-2000 TL	171	12.9
2000 TL ve daha fazla	148	11.1
Toplam	1330	100.0

Tablo 13 incelendiğinde, araştırmaya katılan normal gelişim gösteren 312 (%23.5) öğrencinin ortalama aylık gelirinin 500 TL'den az, 221 (%16.6)'inin 500-750 TL, 303 (%22.8)'ünün 1000-1500 TL, 171 (%12.9)'ünün 1500-2000 TL ve 148 (%11.1) öğrencinin ise ortalama aylık gelirinin 2000 TL ve daha fazla olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan normal gelişim gösteren öğrencilerin ailelerinde engelli birey bulunma durumlarına ilişkin dağılım Tablo 14'te verilmektedir.

Tablo 14. *Öğrencilerin Ailelerinde Engelli Birey Bulunma Durumu Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları*

Ailede Engelli Birey Durumu	f	%
Evet	173	13.0
Hayır	1157	87.0
Toplam	1330	100.0

Tablo 14 incelendiğinde, araştırmaya katılan normal gelişim gösteren 173 (%13.0) öğrencinin ailesinde engelli birey bulunurken, 1157 (%87.0) öğrencinin ailesinde ise engelli birey olmadığı görülmektedir.

Araştırmaya katılan normal gelişim gösteren öğrencilerin çevrelerinde engelli birey bulunma durumlarına ilişkin dağılım Tablo 15'te sunulmuştur.

Tablo 15. *Öğrencilerin Çevrelerinde Engelli Birey Durumu Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları*

Çevrede Engelli Birey Durumu	f	%
Evet	990	74.4
Hayır	340	25.6
Toplam	1330	100.0

Tablo 15 incelendiğinde, araştırmaya katılan normal gelişim gösteren 990 (%74.4) öğrenci, çevresinde engelli birey bulunduğunu belirtirken; 340 (%25.6) öğrencinin ise çevresinde engelli birey olmadığını belirttiği görülmüştür.

Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Özel Gereksinimli Öğrencilere Yönelik Genel Tutumlarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Araştırmaya katılan normal gelişim gösteren öğrencilerin etkinlik tercih formundaki ifadelerle verdiği cevaplar incelendiğinde:

İlkokul ve Ortaokul Çağında Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilere Karşı Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Tutumlarının İncelenmesi

Tablo 16. Öğrencilerin Etkinlik Tercih Puanlarının Dağılımları

Etkinlik Adı	Hiç Hoşlanmam		Hoşlanmam		Hoşlanırım		Çok Hoşlanırım		$\bar{x}$	ss
	n	%	n	%	n	%	n	%		
Evime davet etmek isterim	45	3.4	86	6.5	661	49.6	538	40.5	3.27	0.73
Sınıfta yan yana oturmak	60	4.5	210	15.8	618	46.5	442	33.2	3.08	0.81
Birlikte salıncakta oynamak	50	3.8	148	11.1	573	43.1	559	42.0	3.24	0.79
Sınıfta birlikte çalışmak	36	2.7	142	10.7	559	42.0	593	44.6	3.29	0.76
Okuldan sonra birlikte oynamak	48	3.6	169	12.7	583	43.9	530	39.8	3.20	0.79
Okulda birlikte yemek yemek	101	7.6	222	16.7	574	43.1	433	32.6	3.01	0.89
Evde birlikte televizyon seyretmek	48	3.6	157	11.8	584	43.9	541	40.7	3.22	0.79
Teneffüslerde birlikte oynamak	37	2.8	146	11.0	571	42.9	576	43.3	3.27	0.76
Bizim evde oynamak	86	6.5	224	16.8	561	42.2	459	34.5	3.05	0.88
Öğretmene birlikte yardım etmek	30	2.3	64	4.8	461	34.6	775	58.3	3.49	0.69
Birlikte bisiklete binmek	62	4.7	178	13.4	566	39.5	564	42.4	3.20	0.84
Sınıfta birlikte oynamak	103	7.7	189	14.2	528	39.7	510	38.3	3.09	0.91
Birlikte pikniğe gitmek	50	3.8	131	9.8	479	36.1	670	50.4	3.33	0.80
Aynı takımında top oynamak	58	4.4	146	11.0	522	39.3	604	45.4	3.26	0.82

*İlkokul ve Ortaokul Çağında Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilere Karşı
Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Tutumlarının İncelenmesi*

Birlikte tiyatroya gitmek	72	5.4	111	8.3	484	36.4	663	49.8	3.31	0.84
Toplam									3.22	0.81

Tablo 16'nın yorumlanmasında “n” ifadesi, yüzdelik dilime karşılık gelen kişi sayısını göstermektedir. Bu bilgiler ışığında “*Evime davet etmek isterim*” etkinliğinden öğrencilerin %3.4'ü (n=45) hiç hoşlanmam, %6.5'i (n=86) hoşlanmam, %49.6'sı (n=661) hoşlanırım ve %40.5'i (n=538) ise çok hoşlanırım yanıtı vermiştir. Öğrencilerin “*Evime davet etmek isterim*” etkinliğine çok hoşlanırım ($\bar{x}$ = 3.27) düzeyinde katılım gösterdikleri saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 90,1'inin “*Evime davet etmek isterim*” etkinliği için olumlu tutum belirlediği görülmektedir.

“*Sınıfta yan yana oturmak*” etkinliği için öğrencilerin, %4.5'i (n=60) hiç hoşlanmam, %15.8'i (n=210) hoşlanmam, %46.5'i (n=618) hoşlanırım ve %33.2'si (n=442) ise çok hoşlanırım yanıtı vermiştir. Öğrencilerin “*Sınıfta yan yana oturmak*” etkinliğine hoşlanırım ($\bar{x}$ = 3.08) düzeyinde katılım gösterdikleri saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 79.7'sinin “*Sınıfta yan yana oturmak*” etkinliği için olumlu tutum belirlediği görülmektedir.

“*Birlikte salıncakta oynamak*” etkinliği için öğrencilerin, %3.8'i (n=50) hiç hoşlanmam, %11.1'i (n=148) hoşlanmam, %43.1'i (n=573) hoşlanırım ve %42.0'si (n=559) ise çok hoşlanırım yanıtı vermiştir. Öğrencilerin “*Birlikte salıncakta oynamak*” etkinliğine hoşlanırım ($\bar{x}$ = 3.24) düzeyinde katılım gösterdikleri saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 85'inin “*Birlikte salıncakta oynamak*” etkinliği için olumlu tutum belirlediği görülmektedir.

“*Sınıfta birlikte çalışmak*” etkinliği için öğrencilerin, %2.7'si (n=36) hiç hoşlanmam, %10.7'si (n=142) hoşlanmam, %42.0'si (n=559) hoşlanırım ve %44.6'sı (n=593) ise çok hoşlanırım yanıtı vermiştir. Öğrencilerin “*Sınıfta birlikte çalışmak*” etkinliğine çok hoşlanırım ($\bar{x}$ = 3.29) düzeyinde katılım gösterdikleri saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 84.6'sının “*Sınıfta birlikte çalışmak*” etkinliği için olumlu tutum belirlediği görülmektedir.

“*Okuldan sonra birlikte oynamak*” etkinliği için öğrencilerin, %3.6'sı (n=48) hiç hoşlanmam, %12.7'si (n=169) hoşlanmam, %43.9'u (n=583) hoşlanırım ve %39.8'i (n=530) ise çok hoşlanırım yanıtı vermiştir. Öğrencilerin “*Okuldan sonra birlikte oynamak*” etkinliğine hoşlanırım ($\bar{x}$ = 3.20) düzeyinde katılım gösterdikleri saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 83.7'sinin “*Okuldan sonra birlikte oynamak*” etkinliği için olumlu tutum belirlediği görülmektedir.

“*Okulda birlikte yemek yemek*” etkinliği için öğrencilerin, %7.6'sı (n=101) hiç hoşlanmam, %16.7'si (n=222) hoşlanmam, %43.1'i (n=574) hoşlanırım ve %32.6'sı (n=433) ise çok hoşlanırım yanıtı vermiştir. Öğrencilerin “*Okulda birlikte yemek yemek*” etkinliğine hoşlanırım ($\bar{x}$ = 3.01) düzeyinde katılım gösterdikleri saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 75.7'sinin “*Okulda birlikte yemek yemek*” etkinliği için olumlu tutum belirlediği görülmektedir.

İlkokul ve Ortaokul Çağında Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilere Karşı Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Tutumlarının İncelenmesi

“*Evde birlikte televizyon seyretmek*” etkinliği için öğrencilerin, %3.6’sı (n=48) hiç hoşlanmam, %11.8’i (n=157) hoşlanmam, %43.9’u (n=584) hoşlanırım ve %40.7’si (n=541) ise çok hoşlanırım yanıtını vermiştir. Öğrencilerin “*Evde birlikte televizyon seyretmek*” etkinliğine hoşlanırım ($\bar{x} = 3.22$) düzeyinde katılım gösterdikleri saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 84.6’sının “*Evde birlikte televizyon seyretmek*” etkinliği için olumlu tutum belirlediği görülmektedir.

“*Teneffüslerde birlikte oynamak*” etkinliği için öğrencilerin, %2.8’i (n=37) hiç hoşlanmam, %11.0’i (n=146) hoşlanmam, %42.9’u (n=571) hoşlanırım ve %43.3’ü (n=576) ise çok hoşlanırım yanıtını vermiştir. Öğrencilerin “*Teneffüslerde birlikte oynamak*” etkinliğine çok hoşlanırım ($\bar{x} = 3.27$) düzeyinde katılım gösterdikleri saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 86.2’sinin “*Teneffüslerde birlikte oynamak*” etkinliği için olumlu tutum belirlediği görülmektedir.

“*Bizim evde oynamak*” etkinliği için öğrencilerin, %6.5’i (n=86) hiç hoşlanmam, %16.8’i (n=224) hoşlanmam, %42.2’si (n=561) hoşlanırım ve %34.5’i (n=459) ise çok hoşlanırım yanıtını vermiştir. Öğrencilerin “*Bizim evde oynamak*” etkinliğine hoşlanırım ($\bar{x} = 3.05$) düzeyinde katılım gösterdikleri saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 76.7’sinin “*Bizim evde oynamak*” etkinliği için olumlu tutum belirlediği görülmektedir.

“*Öğretmene birlikte yardım etmek*” etkinliği için öğrencilerin, %2.3’ü (n=30) hiç hoşlanmam, %4.8’i (n=64) hoşlanmam, %34.6’sı (n=461) hoşlanırım ve %58.3’ü (n=775) ise çok hoşlanırım yanıtını vermiştir. Öğrencilerin “*Öğretmene birlikte yardım etmek*” etkinliğine çok hoşlanırım ($\bar{x} = 3.49$) düzeyinde katılım gösterdikleri saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 92,9’unun “*Öğretmene birlikte yardım etmek*” etkinliği için olumlu tutum belirlediği görülmektedir.

“*Birlikte bisiklete binmek*” etkinliği için öğrencilerin, %4.7’si (n=62) hiç hoşlanmam, %13.4’ü (n=178) hoşlanmam, %39.5’i (n=566) hoşlanırım ve %42.4’ü (n=564) ise çok hoşlanırım yanıtını vermiştir. Öğrencilerin “*Birlikte bisiklete binmek*” etkinliğine hoşlanırım ($\bar{x} = 3.20$) düzeyinde katılım gösterdikleri saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 81,9’unun “*Birlikte bisiklete binmek*” etkinliği için olumlu tutum belirlediği görülmektedir.

“*Sınıfta birlikte oynamak*” etkinliği için öğrencilerin, %7.7’si (n=103) hiç hoşlanmam, %14.2’si (n=189) hoşlanmam, %39.7’si (n=528) hoşlanırım ve %38.3’ü (n=510) ise çok hoşlanırım yanıtını vermiştir. Öğrencilerin “*Sınıfta birlikte oynamak*” etkinliğine hoşlanırım ($\bar{x} = 3.09$) düzeyinde katılım gösterdikleri saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 78’inin “*Sınıfta birlikte oynamak*” etkinliği için olumlu tutum belirlediği görülmektedir.

“*Birlikte pikniğe gitmek*” etkinliği için öğrencilerin, %3.8’i (n=50) hiç hoşlanmam, %9.8’i (n=131) hoşlanmam, %36.1’i (n=670) hoşlanırım ve %50.4’ü (n=670) ise çok hoşlanırım yanıtını vermiştir. Öğrencilerin “*Birlikte pikniğe gitmek*” etkinliğine çok hoşlanırım ($\bar{x} = 3.33$) düzeyinde katılım gösterdikleri saptanmıştır.

“*Aynı takımında top oynamak*” etkinliği için öğrencilerin, %4.4’ü (n=58) hiç hoşlanmam, %11.0’i (n=146) hoşlanmam, %39.3’ü (n=522) hoşlanırım ve %45.4’ü

İlkokul ve Ortaokul Çağında Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilere Karşı Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Tutumlarının İncelenmesi

(n=604) ise çok hoşlanırım yanıtını vermiştir. Öğrencilerin “Aynı takımda top oynamak” etkinliğine çok hoşlanırım ($\bar{x}= 3.26$) düzeyinde katılım gösterdikleri saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 84.7’sinin “Aynı takımda top oynamak” etkinliği için olumlu tutum belirlediği görülmektedir.

“Birlikte tiyatroya gitmek” etkinliği için öğrencilerin, %5.4’ü (n=72) hiç hoşlanmam, %8.3’ü (n=111) hoşlanmam, %36.4’ü (n=484) hoşlanırım ve %49.8’i (n=663) ise çok hoşlanırım yanıtını vermiştir. Öğrencilerin “Birlikte tiyatroya gitmek” etkinliğine çok hoşlanırım ($\bar{x}= 3.31$) düzeyinde katılım gösterdikleri saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 86.2’sinin “Birlikte tiyatroya gitmek” etkinliği için olumlu tutum belirlediği görülmektedir.

Cinsiyet Değişkenine Göre Bulgular ve Yorumu

Tablo 17. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Etkinlik Tercih Formu Toplam Puanlarının Karşılaştırılması

	Gruplar	N	X	S	sd	t	p
Etkinlik Tercih Formu	A) Kız	664	3.30	0.52	1328	5.54	.00*
	B) Erkek	666	3.14	0.56			
	Toplam	1330					

*P<.05

Araştırmaya katılan normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının, cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ilişkisiz örneklem için t-testi sonuçları Tablo 17’de verilmiştir. Analiz sonuçları incelendiğinde, kız öğrencilerin test puan ortalaması ($\bar{X}_A =3.30$) ile erkek öğrencilerin test puan ortalaması ($\bar{X}_B =3.14$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir [$t_{(1328)} = 5.54, p< 0.05$]. Bu bulgu, normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Kız öğrencilerin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları, erkek öğrencilere göre daha olumlu olmakla birlikte, her iki grubun etkinlik tercih formu toplam puanlarının “çok hoşlanırım” düzeyinde olduğu anlaşılmaktadır.

Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Bulgular ve Yorumu

Tablo 18. Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Etkinlik Tercih Formu Toplam Puanlarının Karşılaştırılması

	Gruplar	N	X	Varyan sın	Kare ler	Sd	Kar eler Ort	F	p	Anlam lı Fark (LSD)
--	---------	---	---	---------------	-------------	----	--------------------	---	---	---------------------------

İlkokul ve Ortaokul Çağında Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilere Karşı Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Tutumlarının İncelenmesi

				Kayna ğı	Topl amı		ala mas ı			
Etkinli k Tercih Formu	A) 3. Sınıf	207	3.3 6	Gruplar arası	13.45 5	5	2.69 1	9.1 59	.00 *	A(C,D , E, F) B(C,D, E, F) C(E) D(E)
	B) 4. Sınıf	219	3.3 4							
	C) 5. Sınıf	283	3.1 7	Gruplar içi	389.0 13	13 24	.294			
	D) 6. Sınıf	226	3.2 3							
	E) 7. Sınıf	219	3.0 7							
	F) 8. Sınıf	176	3.1 6							
	Toplam	133 0	3.2 2		402.4 66	13 29				

*P<.05

Farklı 6 sınıf düzeyindeki normal gelişim gösteren öğrencilerin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları arasında anlamlı fark olup olmadığını sınamak için, öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf düzeylerine göre oluşturulan grupların tutumlarının ortalamaları ilişkisiz örneklem için tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçları, normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları arasında öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir [$F_{(5-1324)} = 9.159, p < 0.05$]. Başka bir deyişle, normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları, sınıf düzeylerine bağlı olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Birimler arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan LSD testi sonucunda anlamlı farkın, 3.sınıf ile 5, 6, 7 ve 8.sınıf arasında; 4.sınıf ile 5, 6, 7 ve 8.sınıf arasında; 5.sınıf ile 7.sınıf arasında ve 6.sınıf ile 7.sınıf arasında olduğu görülmüştür ($p = .00$). Buna göre, 3.sınıf ($\bar{X}_A = 3.36$) ve 4.sınıfta ($\bar{X}_B = 3.34$) öğrenim gören normal gelişim gösteren öğrencilerin etkinlik tercih formu toplam puanları “çok hoşlanırım” düzeyinde iken, 5.sınıf ($\bar{X}_C = 3.17$), 6.sınıf ($\bar{X}_D = 3.23$), 7.sınıf ($\bar{X}_E = 3.07$) ve 8.sınıf ($\bar{X}_F = 3.16$) öğrencilerinin toplam puanlarının ise “hoşlanırım” düzeyinde olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, 3.sınıfta öğrenim gören normal gelişim gösteren öğrenciler özel gereksinimli öğrencilere yönelik en yüksek düzeyde olumlu tutuma sahipken, 7.sınıf öğrencilerinin ise en düşük düzeyde bir tutuma sahip oldukları görülmüştür (Tablo 18).

Baba Eğitimi Değişkenine Göre Bulgular ve Yorumu

Tablo 19. Öğrencilerin Baba Eğitimi Düzeylerine Göre Etkinlik Tercih Formu Toplam Puanlarının Karşılaştırılması

İlkokul ve Ortaokul Çağında Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilere Karşı Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Tutumlarının İncelenmesi

	Gruplar	N	X	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark (LSD)
Etkinlik Tercih Formu	A) Hiçbir okul mezunu değil	326	3.18	Gruplar arası	3.112	3	1.037	3.444	.02*	B(A, C) D(A, C)
	B) İlkokul mezunu	536	3.27							
	C) Ortaokul/Lise mezunu	330	3.17	Gruplar içi	399.355	1326	.301			
	D) Yüksekokul mezunu	138	3.27							
	Toplam	1330	3.22		402.468	1329				

*P<.05

Baba eğitimi değişkeninde, dört farklı eğitim düzeyinde baba bilgilerine sahip normal gelişim gösteren öğrencilerin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları arasında anlamlı fark olup olmadığını sınamak için, öğrencilerin babalarının eğitim düzeylerine göre oluşturulan grupların tutumlarının ortalamaları ilişkisiz örneklem için tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçları, normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları arasında babalarının eğitim düzeyleri bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir [$F_{(3-1326)}=3.444, p<0.05$]. Başka bir deyişle, normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları, babalarının eğitim düzeylerine bağlı olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

Birimler arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan LSD testi sonucunda anlamlı farkın, babasının eğitim düzeyi ilkökul mezunu olan öğrenciler ile hiçbir okul mezunu olmayan öğrenciler ve ortaokul/lise mezunu olan öğrenciler arasında; babasının eğitim düzeyi yüksekokul mezunu olan öğrenciler ile hiçbir okul mezunu olmayan öğrenciler ve ortaokul/lise mezunu olan öğrenciler arasında olduğu görülmüştür ($p=.02$). Buna göre, babasının eğitim düzeyi ilkökul ($\bar{X}_B=3.27$) ve yüksekokul ($\bar{X}_D=3.27$) mezunu olan normal gelişim gösteren öğrencilerin etkinlik tercih formu toplam puanları “çok hoşlanırım” düzeyinde iken, babasının eğitim düzeyi hiçbir okul mezunu olmayan ($\bar{X}_A=3.18$) ve ortaokul/lise mezunu ($\bar{X}_C=3.17$) olan öğrencilerin toplam puanlarının ise “hoşlanırım” düzeyinde olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, babasının eğitim düzeyi ilkökul mezunu ve yüksekokul mezunu olan normal gelişim gösteren öğrencilerin, babasının eğitim düzeyi hiçbir okul mezunu olmayan ve ortaokul/lise mezunu olan öğrencilere göre, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 19).

Anne Eğitimi Değişkenine Göre Bulgular ve Yorumu

İlkokul ve Ortaokul Çağında Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilere Karşı Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Tutumlarının İncelenmesi

Tablo 20. Öğrencilerin Anne Eğitimi Düzeylerine Göre Etkinlik Tercih Formu Toplam Puanlarının Karşılaştırılması

	Gruplar	N	Sıra Ortalaması	s d	χ^2	p	Anlamlı Fark (Mann Whitney U)
Etkinlik Tercih Formu	A) Hiçbir okul mezunu değil	75	653.28	3	2.444	.49	-
	B) İlkokul mezunu	38	675.07				
	C) Ortaokul/Lise mezunu	13	686.66				
	D) Yüksekokul mezunu	45	723.02				
	Toplam	13	30				

*P<.05

Anne Eğitimi Değişkenine Göre veriler normal dağılmadığı için ve gruplar arası fazla fark olduğu için nonparametrik test olan ve Anova testinin alternatifi olan Kruskal Wallis testi kullanılmıştır (Tablo 11). Anne eğitimi değişkenine göre, farklı dört anne eğitim düzeyi dikkate alınarak oluşturulan normal gelişim gösteren öğrenci gruplarının, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının Kruskal-Wallis sinama sonuçları aşağıda verilmiştir. (Tablo 20). Analiz sonuçları, araştırmaya katılan öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının, annelerinin eğitim düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını göstermektedir [$\chi^2_{(3)} = 2.444, p > 0.05$]. Bu bulgu, normal gelişim gösteren öğrencilerin annelerinin eğitim düzeylerinin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarında etkili olmadığını göstermektedir. Ancak grupların sıra ortalamaları dikkate alınarak bir değerlendirme yapıldığında, annesinin eğitim düzeyi “yüksekokul mezunu” olan öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik olumlu tutumları en yüksek düzeyde iken, annesinin eğitim düzeyi “hiçbir okul mezunu değil” olan öğrencilerin ise en düşük düzeyde bir olumlu tutuma sahip oldukları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, öğrencilerin annelerinin eğitim düzeyi düştükçe, özel gereksinimli öğrencilere yönelik olumlu tutumlarında veya etkinlik tercih formu toplam puanlarında bir azalma olduğu söylenebilir.

Ailedeki Birey Sayısı Değişkenine Göre Bulgular ve Yorumu

Tablo 21. Öğrencilerin Ailedeki Birey Sayısı Durumlarına Göre Etkinlik Tercih Formu Toplam Puanlarının Karşılaştırılması

	Gruplar	N	Sıra Ortalaması	s d	χ^2	p	Anlamlı Fark (Mann Whitney U)
--	---------	---	-----------------	-----	----------	---	-------------------------------

İlkokul ve Ortaokul Çağında Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilere Karşı Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Tutumlarının İncelenmesi

Etkinlik Tercih Formu	A) 8 kişi ve daha fazla	607	682.32	3	3.674	.30	-
	B) 6-7 kişi	468	646.62				
	C) 4-5 kişi	205	673.76				
	D) 3 kişi ve daha az	50	604.12				
	Toplam	1330					

*P<.05

Ailedeki Birey Sayısı Değişkenine göre de veriler normal dağılmadığı için ve gruplar arası fazla fark olduğu için yine nonparametrik test olan ve Anova testinin alternatifi olan Kruskal Wallis testi kullanılmıştır (Tablo 12). Normal gelişim gösteren öğrencilerin ailelerindeki birey sayısı dikkate alınarak oluşturulan dört farklı gruptaki öğrencilerin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının Kruskal-Wallis sınaama sonuçları aşağıda verilmiştir (Tablo 21). Analiz sonuçları, araştırmaya katılan öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının, ailelerindeki birey sayısına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını göstermektedir [$\chi^2_{(3)} = 3.674$, $p > 0.05$]. Bu bulgu, normal gelişim gösteren öğrencilerin ailelerindeki birey sayısının, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarında etkili olmadığını göstermektedir. Ancak grupların sıra ortalamaları dikkate alınarak bir değerlendirme yapıldığında, ailesindeki birey sayısı “8 kişi ve daha fazla” olan öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik olumlu tutumları en yüksek düzeyde iken, ailesindeki birey sayısı “3 kişi ve daha az” olan öğrencilerin ise en düşük düzeyde bir olumlu tutuma sahip oldukları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, öğrencilerin ailelerindeki birey sayısı düştükçe, özel gereksinimli öğrencilere yönelik olumlu tutumlarında veya etkinlik tercih formu toplam puanlarında bir azalma olduğu söylenebilir.

Ekonomik Düzey Değişkenine Göre Bulgular ve Yorumu

Tablo 22. Öğrencilerin Ekonomik Düzeylerine Göre Etkinlik Tercih Formu Toplam Puanlarının Karşılaştırılması

	Gruplar	N	X	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark (LSD)
Etkinlik Tercih Formu	A) 500 TL'den az	312	3.17	Gruplar arası	1.776	5	.355	1.174	.32	-
	B) 500-750 TL	221	3.26							
	C) 750-1000 TL	303	3.26							

İlkokul ve Ortaokul Çağında Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilere Karşı Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Tutumlarının İncelenmesi

D) 1000-1500 TL	17 5	3. 2 0	Grup lar içi	400. 692	13 24	.303
E) 1500-2000 TL	17 1	3. 2 3				
F) 2000 TL ve daha fazla	14 8	3. 2 0				
Toplam	13 30	3. 2 2				

*P<.05

Farklı 6 gelir düzeyindeki normal gelişim gösteren öğrencilerin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları arasında anlamlı fark olup olmadığını sınamak için, öğrencilerin aylık toplam gelir düzeylerine göre oluşturulan grupların tutumlarının ortalamaları ilişkisiz örneklem için tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçları, normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları arasında, aylık gelir düzeyleri bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir [$F_{(5-1324)} = 1.174$, $p > 0.05$]. Başka bir deyişle, normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları, aylık gelir düzeylerine bağlı olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır ($p = .32$). Ancak katılım düzeyleri açısından değerlendirildiğinde, aylık geliri 500-750 TL ($\bar{X}_B = 3.26$) ve 750-1000 TL ($\bar{X}_C = 3.26$) olan normal gelişim gösteren öğrencilerin etkinlik tercih formu toplam puanları “çok hoşlanırım” düzeyinde iken, aylık geliri 1500-2000 TL ($\bar{X}_E = 3.23$), 1000-1500 TL ($\bar{X}_D = 3.20$), 2000 TL ve daha fazla ($\bar{X}_F = 3.20$) ve 500 TL’den az ($\bar{X}_A = 3.17$) olan öğrencilerin toplam puanlarının ise “hoşlanırım” düzeyinde olduğu görülmüştür. Bu bulgulara göre, gelir düzeyi en az olan öğrencilerin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik olumlu tutumlarının en düşük düzeyde olan grup olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 22).

Ailede Engelli Birey Olma Değişkenine Göre Bulgular ve Yorumu

Tablo 23. Öğrencilerin Ailede Engelli Birey Olma Durumlarına Göre Etkinlik Tercih Formu Toplam Puanlarının Karşılaştırılması

	Gruplar	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Etkinlik Tercih Formu	A) Evet	173	644.85	111559.00	96508.00	.45
	B) Hayır	1157	668.59	773556.00		

İlkokul ve Ortaokul Çağında Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilere Karşı Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Tutumlarının İncelenmesi

	Toplam	1330				
--	---------------	------	--	--	--	--

*P<.05

Araştırmaya katılan normal gelişim gösteren öğrencilerin ailelerinde engelli birey olma durumlarına göre, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Mann-Whitney U testinin sonuçlarına göre, grupların görüşleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir [U=96508.000; P>.05].

Gruplara ait sıra ortalamaları incelendiğinde, ailesinde engelli birey olmayan öğrencilerin sıra ortalamalarının, ailesinde engelli birey olanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, ailesinde engelli birey olmayan öğrencilerin, ailesinde engelli birey olanlara nazaran özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 23).

Çevrede Engelli Birey Olma Değişkenine Göre Bulgular ve Yorumu

Tablo 24. Öğrencilerin Çevrelerinde Engelli Birey Olma Durumlarına Göre Etkinlik Tercih Formu Toplam Puanlarının Karşılaştırılması

	Gruplar	N	X	S	sd	t	p
Etkinlik Tercih Formu	A) Evet	990	3.23	.55	1328	1.55	.12
	B) Hayır	340	3.18	.56			
	Toplam	1330					

*P<.05

Araştırmaya katılan normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının, çevrelerinde engelli birey olma durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ilişkisiz örneklem için t-testi sonuçları Tablo 24’te verilmiştir. Analiz sonuçları incelendiğinde, çevrelerinde engelli birey olan öğrencilerin test puan ortalaması ($\bar{X}_A = 3.23$) ile çevrelerinde engelli birey olmayan öğrencilerin test puan ortalaması ($\bar{X}_B = 3.18$) arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir [$t_{(1328)} = 1.55, p > 0.05$]. Bu bulgu, normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları ile çevrelerinde engelli birey olma durumları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Çevrelerinde engelli birey olan öğrencilerin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları, çevrelerinde engelli birey olmayan öğrencilere göre biraz daha olumlu olmakla birlikte, çevrelerinde engelli birey olan öğrencilerin etkinlik tercih formu toplam puanları “çok hoşlanırım” düzeyinde iken, çevrelerinde engelli birey olmayan öğrencilerin ise “hoşlanırım” düzeyinde olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 24).

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Tartışma

İlkokul ve Ortaokul Çağında Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilere Karşı Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Tutumlarının İncelenmesi

Bu araştırma sonucunda normal gelişim gösteren öğrencilerin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişkinin ortaya çıktığı görülmüştür. Daha da açmak gerekirse kız öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının, erkek öğrencilere göre daha olumlu olduğu görülmektedir. Araştırma sonucunda elde edilen bu bulgular Ünal (2010) tarafından uygulanan etkinlik tercih formundan elde edilen bulgularla paralellik göstermektedir. Ünal'a (2010) göre kız ve erkek öğrencilerin tutum puanları farklı bir şekilde çıkmaktadır ve bu fark da kızlar lehine anlamlı bir şekilde görülmektedir. Ancak bu araştırma sonucunda elde edilen bulgular, Ayrıl ve arkadaşları (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonuçları ile tezatlık göstermektedir. Ayrıl ve arkadaşlarının (2013) elde ettiği sonuçlara, göre normal gelişim gösteren kız ve erkek öğrencilerin cinsiyet değişkeninin, kaynaştırma öğrencisinin sosyal kabulünde etkili olarak görülmediği ortaya çıkmaktadır. Normal gelişim gösteren kız öğrencilerin, erkek öğrencilere nazaran öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının tutumlu olması kız öğrencilerin yaşamlarındaki genel tutum ve davranımları ile de uyumluluk arz etmektedir.

Normal gelişim gösteren öğrencilerin buldukları sınıf düzeyinin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının belirlenmesinde etkili olduğu ve normal gelişim gösteren öğrencilerin, öğrenim gördükleri sınıf düzeylerine bağlı olarak; özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın ortaya çıktığı görülmektedir. 3.sınıf seviyesinde en olumlu tutumun görülmesi bu yaş grubunun, yaşamının henüz başlarında olmasından dolayı yaşamın getirdiği olumsuz duygulara halen kapılmamış olmasına bağlanabilir. Nitekim özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumların 7. sınıf seviyesinde en yüksek düzeye çıktığı görülmektedir. Bu durum, yaşın artması ile beraber olumsuz tutum düzeyinin de arttığını göstermektedir. Yaş ve cinsiyetin tutumlar üzerindeki etkisini inceleyen araştırmaların sonuçları farklılık göstermekte, ancak sıklıkla küçük yaşta çocukların, kız çocukların ve karşı cinsten olanların kaynaştırmaya yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu düşünülmektedir (Ercan ve Haktanır, 2001;Graffi ve Minnes, 1988;Towwfighy-Hooshyar ve Zingle, 1984;akt.Gül, 2014). Öte yandan bu araştırmadan elde edilen bulguların, Ünal (2010) ve Ayrıl ve arkadaşları (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonuçları ile tezatlık gösterdiği görülmektedir. Ayrıl ve arkadaşlarına (2013) göre, normal gelişim gösteren öğrencilerin yaş grubu yükseldikçe; kaynaştırma öğrencilerinin sosyal kabul düzeylerinde az miktarda olsa azalma görülmekle birlikte bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamaktadır. Yine Ünal'ın (2010) elde ettiği bulgulara göre 3.,4., ve 5. sınıf öğrencilerinin tutum puanları ile kaynaştırma öğrencilerine yönelik tutumları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular normal gelişim gösteren öğrencilerin, baba eğitim durumu değişkenine göre özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumların anlamlı bir şekilde farklılaştığını ortaya koymaktadır ve babasının eğitim düzeyi 'ilkokul mezunu' ve 'yüksekokul mezunu' olan normal gelişim gösteren öğrencilerin, babasının eğitim düzeyi 'hiçbir okul mezunu değil' ve 'ortaokul/lise mezunu' olan normal gelişim gösteren öğrencilere göre, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalar, anne baba tutumları üzerinde yaş, "eğitim düzeyi", cinsiyet, mesleki statü ve yakın bir çevrede engelli bir tanıdığın olup olmaması gibi değişkenlerin etkili olduğunu (Küçüker ve Kanık-

İlkokul ve Ortaokul Çağında Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilere Karşı Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Tutumlarının İncelenmesi

Richter,1994;Fırat,1994;Rosenbaum, Armstrong ve King,1987;akt.Gül,2014) ortaya koymaktadır. Çocuklar tutumlara sahip olarak doğmadıkları, tutumlarını sonradan öğrendikleri (Kağıtçıbaşı,1988) ve ilk tutumlarını da büyük ölçüde anne babalardan aldıkları bilinmektedir. Normal şartlarda diğer değişkenlerin eşit olduğu bir durumda, baba eğitim durumu yükseldikçe normal gelişim gösteren öğrencilerin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının daha fazla olumlu çıkması beklenebilir. Ancak bu araştırmada; baba eğitim durumunun farklı olması, her ne kadar normal gelişim gösteren öğrencilerin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının farklı olması gibi sonuçları ortaya koymuşsa da baba eğitim düzeyinin sıralı bir şekilde artmasının; özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumların olumluluk düzeyinin de sıralı bir şekilde artmasını sağlamadığı görülmektedir.

Anne eğitim durumu farklı olan normal gelişim gösteren öğrencilerin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları arasında anlamlı herhangi bir farkın oluşmadığı ancak annesinin eğitim düzeyi ‘yüksek okul mezunu’ olan normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik olumlu tutumlarının en yüksek düzeyde olduğu; annesinin eğitim düzeyi ‘hiçbir okul mezunu değil’ olan normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik olumlu tutumlarının en düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Annelerin çocukların gelişimi ve eğitimindeki rolü düşünüldüğünde bu araştırmada elde edilen bulguların önemi daha iyi anlaşılabilir. Çünkü her ne kadar istatistiksel olarak farklı anne eğitim düzeylerine sahip olan normal gelişim gösteren öğrencilerin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmesi de, annesinin eğitim düzeyi ‘yüksek okul mezunu’ olan normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik olumlu tutumlarının en yüksek düzeyde olduğu; annesinin eğitim düzeyi ‘hiçbir okul mezunu değil’ olan normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik olumlu tutumlarının en düşük düzeyde olduğu bu bulgularla ortaya çıkmıştır. Annelerin eğitim düzeyinin artmasının, yetiştirdikleri çocukların kendi dışındaki çocuklara özellikle de özel gereksinimli çocuklara yönelik tutumlarının daha empatik, daha kabullenici ve daha paylaşımcı olmalarını sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma bulgularında, ailelerindeki birey sayısının farklı olmasının normal gelişim gösteren öğrencilerin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılaşmaya yol açmadığı görülmüştü ama en kalabalık ailelerde yaşayan normal gelişim gösteren öğrencilerin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik en olumlu tutumları sergiledikleri ve ailedeki birey sayısı düşükçe olumsuz tutum düzeyinin yükseldiği görülmektedir. Kalabalık ailelerde yetişen çocukların çeşitli yoksunluk durumlarını daha fazla yaşadıkları dolayısı ile empati duygularının daha fazla gelişebildiği bu yüzden de kalabalık ailelerde yaşayan normal gelişim gösteren öğrencilerin, daha fazla olumlu tutum sergilemelerinin son derece doğal olduğu düşünülmektedir.

Ekonomik durum değişkenine göre bulgular değerlendirildiğinde, ailelerin ekonomik durumu farklı olan normal gelişim gösteren öğrencilerin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarında anlamlı bir farkın gözlemlenmediği ancak özel gereksinimli öğrencilere yönelik en olumsuz tutumlara sahip grubun en alt gelir grubundaki normal gelişim gösteren öğrenciler olduğu ortaya çıkmıştır. Kendileri de bir yoksunluk durumu yaşayan en alt gelir grubundaki bu öğrencilerin, başka bir alanda yoksunluk yaşayan öğrencilere karşı, olumsuz tutum sergilemeleri oldukça dikkat çekicidir. Ayrıl ve arkadaşları (2013) tarafından, ekonomik durum

*İlkokul ve Ortaokul Çağında Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilere Karşı
Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Tutumlarının İncelenmesi*

ile özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlar üzerinde yapılan araştırma sonuçlarında ise; gelir grubu en alt olan normal gelişim gösteren öğrenci grubunun, kaynaştırma öğrencilerine yönelik en yüksek sosyal kabul puanına sahip oldukları görülmektedir.

Ailesinde engelli birey bulunma durumu değişkenine göre, normal gelişim gösteren öğrencilerin ailelerinde engelli birey bulunup bulunmamasının; özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları arasında anlamlı bir farklılaşmaya yol açmaması ancak ailesinde engelli birey bulunmayan normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının, ailesinde engelli birey bulunan normal gelişim gösteren öğrencilere nazaran daha olumlu olarak ortaya çıkması da düşündürücüdür. Ailesinde engelli birey bulunan normal gelişim gösteren öğrencilerin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının daha olumsuz çıkması; bu öğrencilerin, yaşamının büyük bir bölümünü engelli bir aile bireyi ile geçirmenin getirdiği bir bıkkınlıkla tutum geliştirmelerine bağlanabileceği düşünülmektedir. Zaten yaşamının büyük bir bölümünde engelli bir bireyle yaşayıp ayrıca okulda da bir engelli öğrenci ile zaman geçirmek istememeleri ile ifade edilebilir.

Çevresinde engelli birey bulunma durumu değişkenine göre; çevresinde engelli birey bulunan ve bulunmayan normal gelişim gösteren öğrencilerin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmadığı ancak yine de çevresinde engelli birey bulunan normal gelişim gösteren öğrencilerin, özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının, çevresinde engelli birey bulunmayan normal gelişim gösteren öğrencilerin tutumlarına nazaran daha olumlu olduğu ortaya çıkmıştı. Bu bulgular, ailesinde engelli birey bulunan normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının olumsuz çıkması durumu ile ilk anda bir çelişki olarak görünmektedir. Ancak bu durum normal gelişim gösteren öğrencinin çevresinde bulunan engelli bireyden dolayı yaşamının çok fazla etkilenmemesi ama ailesinde engelli birey bulunan normal gelişim gösteren öğrencinin yaşamının çok fazla etkilenmesi ile açıklanabilir.

Öneriler

Araştırmanın bu bölümünde araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda kaynaştırma eğitiminin uygulayıcıları ve kaynaştırma eğitimi alanında akademik çalışma yapacak olan araştırmacılara öneriler bulunmaktadır.

Uygulamalar İçin Öneriler

Kaynaştırma eğitimi yapılan okullarda araştırma süreci boyunca görülen aksaklıklar göz önünde bulundurularak aşağıdaki hususlarda çalışmaların yapılmasının, kaynaştırma uygulamasının başarı düzeyinin artıracığı düşünülmektedir.

- Kaynaştırma eğitiminin yapıldığı sınıflarda, normal gelişim gösteren öğrencilerin büyük çoğunluğunun özel gereksinimli öğrenciler ve kaynaştırma eğitimi konusunda bilinçsiz olduğu gözlemlenmiştir. Özel gereksinimli olmanın ne olduğu ve kaynaştırma uygulamasının amaçlarının neler olduğu hususlarında öğrencileri bilgilendirici seminerlerin yapılmasının, kaynaştırma uygulamasının başarısını arttıracığı düşünülmektedir.

İlkokul ve Ortaokul Çağında Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilere Karşı Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Tutumlarının İncelenmesi

- Kaynaştırma uygulamasının yapıldığı sınıfların sınıf öğretmenlerinin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hizmet içi eğitimler yolu ile eğitilmelerinin kaynaştırma uygulamasının başarısını arttıracığı düşünülmektedir
- Kaynaştırma uygulamasına dahil edilen özel gereksinimli öğrencilerine verilecek özel eğitim desteğinin özel rehabilitasyon merkezlerinden çok okulların kendi bünyelerinde oluşturulacak destek eğitim odalarında verilmesinin, kaynaştırma eğitiminin başarı düzeyini arttıracaktır.
- Normal gelişim gösteren öğrencilerin ailelerinin özel gereksinimli öğrenci aileleri ile daha sık bir araya getirilmesinin kaynaştırma uygulamasının başarı düzeyini arttıracığı düşünülmektedir
- Hem normal gelişim gösteren öğrenci ailelerinin hem de özel gereksinimli öğrenci ailelerinin aile eğitimi programları yoluyla eğitilmelerinin kaynaştırma uygulamasının başarı düzeyini arttıracığı düşünülmektedir.
- Kaynaştırma uygulaması yapılan sınıfların, öğrenci mevcutlarının yönetmeliklerde ön görülen sınırlarda tutulması, bu sınıflarda eğitim verecek sınıf öğretmenlerinin motivasyon düzeylerinin biraz daha arttırılmasını sağlayacaktır.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Araştırma süreci boyunca özellikle normal gelişim gösteren öğrencilerin tutumları üzerinde çok fazla araştırmaya rastlanılmamıştır. Normal gelişim gösteren öğrencilerin tutumları ve bu öğrencilerin anne ve babalarının tutumlarının da dahil edileceği araştırmaların yapılması, kaynaştırma uygulaması alanında görülen aksaklıkların daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.
- Ailesinde engelli birey bulunan normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarını daha derinlemesine inceleyecek araştırmalar yapılabilir.
- Farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki aileler de yaşayan özel gereksinimli bireylerin tükenmişlik düzeylerini karşılaştıracak araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Ayral, M., Özcan Ş., Can, R., Ünlü, A., Bedel, H., Şengün, G., Demirhan, Ş., Çağlar, K. (2013). Normal gelişim gösteren öğrencilerin bakışını etkileyen etkenler. 23. Ulusal Özel Eğitim Kongresi. [http://mebk12.meb.gov.tr/meb.\(15.01.2015 tarihinde alınmıştır\)](http://mebk12.meb.gov.tr/meb.(15.01.2015 tarihinde alınmıştır)).
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak Kılıç, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2014). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, 16. Baskı, 85, Ankara: Pegem Yayınları.
- Çifçi T., Ö., Tuş, Ö. (2013). Okul öncesi eğitimine devam eden özel gereksinimli çocukların karşılaştıkları güçlüklerin annelerin görüşlerine göre belirlenmesi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 35, 151-165.
- Gül, S. O. (2014). Engellilere Yönelik Tutumlar. 2. Baskı, 49-67, Ankara: Vize Yayıncılık.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1988). İnsan ve İnsanlar. 9. Baskı, 83-100, İstanbul: Evrim Basım Yayın Dağıtım.
- Karasar, N. (2010). Bilimsel Araştırma Yöntemi (12. Basım), Ankara: Nobel Yayınları.
- Metin, N. (2011). Kaynaştırma-Özel Gereksinimli Bireyler ve Özel Eğitim. 1. Baskı, 20-22, 89-104, Ankara: Ertem Matbaası.
- Ünal, F. (2010). Kaynaştırma Uygulamasının Yapıldığı Sınıflardaki, Öğretmen, Normal Gelişim Gösteren Öğrenci ve Engelli Öğrenci Velilerinin Kaynaştırmaya Yönelik Tutumları (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). tez.yok.gov.tr. 294452. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2014). Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği, www.mevzuat.meb.gov.tr, (02.12.2014 tarihinde alınmıştır).